

สิ่งพิมพ์ (หนังสือ บทในหนังสือ บทความ)

(DOCUMENTS IMPRIMÉS)

สิ่งพิมพ์ (หนังสือ บทในหนังสือ บทความ)

— ABENSOUR Léon : « Procession royale au Siam ». Sciences et voyages. 9e année, n° 416, 18 août 1927. [CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] (Gravures) – “กระบวนพยุหยาตราของกษัตริย์สยาม”, 18 สิงหาคม 1927. ความสำคัญของสยามในตะวันออกไกลทั้งทางด้านการเมืองและศาสนา “สยามเป็นประเทศเดียวในตะวันออกไกลที่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของพุทธศาสนาไว้ได้สมบูรณ์” (p. 10) ผู้เขียนกล่าวถึงระบอบกษัตริย์ที่เข้มแข็ง และพิธีกรรมสำคัญๆ โดยเฉพาะ กระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค “ที่มีความสำคัญทางด้านการเมืองและการทหารเท่าๆ กับความสำคัญทางด้านศาสนา” (p. 11)

— ABENSOUR Léon : « Pour éviter la colère de la terrible déesse Phya-Yomaraj, jalouse de leur fortune, les riches Siamois au cours de cérémonies pittoresques [sic] font des dons généreux aux pauvres ». Sciences et voyages. 10e année, n° 493, 7 février 1929. [CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] (Gravures) – “เพื่อมิให้พญายมราชผู้ทรงอิทธิฤทธิ์พิโรธหรืออิจฉาในความมั่งคั่งของตน เศรษฐีชาวสยามจัดพิธีโปรยทานอย่างมโหฬารให้แก่คนยากจน”, 7 กุมภาพันธ์ 1929. ประวัติความสัมพันธ์บางตอนระหว่างสยามกับโลกตะวันตก การเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งถือเป็นตำนานในประวัติศาสตร์การทูตฝรั่งเศส วิถีชีวิตชาวสยามที่มีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองและน้ำในพิธีศักดิ์สิทธิ์ อุบิสัยชาวสยามเปรียบเทียบกับชาวจีนและญี่ปุ่น ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และภูตผีปีศาจของชาวสยาม

— « Accord relatif à la suppression de l'habitude de fumer l'opium. Signé à Bangkok, le 27 novembre 1931. Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord, Inde, France, Japon, Pays-Bas, Portugal et Siam ». Société des nations. Recueil des traités. 1937. p. 374-380. [CeDREFT-IP (copie)] – “ข้อตกลงว่าด้วยการยุติพฤติกรรมในการสูบบุหรี่ ลงนามที่กรุงเทพฯ 27 พฤศจิกายน 1931 ระหว่างสหราชอาณาจักรแห่งบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ โปรตุเกส และสยาม”, 1937. ข้อตกลงจัดทำเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส อาศัยความตามอนุสัญญาแห่งกรุงเฮก (23 มกราคม 1912) และข้อตกลงเจนีวา (11 กุมภาพันธ์ 1925) โดยมีผู้แทนจาก 6 ประเทศร่วมพิจารณา ลงนาม ผู้แทนจากฝรั่งเศส คือ นาย Roger MAUGRAS ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำสยาม ส่วนผู้แทนจากสยาม คือ พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ไชยันต์

— ARCHIMBAUD Léon (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเลขานุการฝ่ายงบประมาณประเทศอาณานิคม) : « Un bel exemple de relèvement national. La modernisation du Royaume de Siam ». Revue du Pacifique. 8e année, n° 8, 15 août 1929. p. 449-453. [CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] – “แบบอย่างอันดีของการพัฒนาชาติ การพัฒนาราชอาณาจักรสยามให้เจริญก้าวหน้าทันสมัย”, 15 สิงหาคม 1929. “รัฐบาลแห่งราชอาณาจักรสยามสมควรได้รับการยกย่องที่คาดการณ์ได้อย่างถูกต้องว่า เพื่อหลีกเลี่ยงการรุกรานของชาติมหาอำนาจที่เข้ามายึดครอง นโยบายทางการเมืองอันเป็นทางรอดของสยามมีเพียงประการเดียว คือ 1. ผลักดันให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างกองทัพมหาอำนาจที่มุ่งยึดครองสยาม อันเป็นการรักษาดุลยภาพทางอำนาจ และ 2. ปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบฉบับของยุโรป เพื่อยกระดับให้เป็นที่ยอมรับในฐานะอารยประเทศที่มีอำนาจอธิปไตย นโยบายคู่ขนานทางการเมืองและการปกครองทั้งในและนอกประเทศที่นำมาใช้อย่างเหมาะสมตลอดระยะเวลา 60 ปี ส่งผลให้สยามได้รับสิทธิประโยชน์จากการทบทวนสนธิสัญญา

ทางการทูตทุกฉบับที่ได้ทำไว้ก่อนหน้านี้ และมีสิทธิเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การสันนิบาตชาติได้อย่างเสมอภาค” (p. 451)

— ARCHIMBAUD Léon : « La politique française en Extrême-Orient : L'entente franco-siamoise ». Revue du Pacifique. 8e année, n° 10, 15 octobre 1929. p. 577-582. [CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] – “นโยบายทางการเมืองของฝรั่งเศสในตะวันออกไกล: ความสัมพันธ์ฝรั่งเศส-สยาม”, 15 ตุลาคม 1929. การดำเนินงานของคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส-สยามประจำแม่น้ำโขง และความสัมพันธ์ฉันมิตรประเทศระหว่างสยามกับประเทศอาณานิคมฝรั่งเศส “ความสำเร็จของการดำเนินงานเป็นผลจากความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และความมุ่งมั่นของผู้แทนจากทั้งสองประเทศในอันที่จะปฏิบัติภารกิจร่วมกัน ด้วยวิธีการทำงานที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพอย่างเดียวกัน” (p. 582)

— ARCHIMBAUD Léon : « Le Mékong, voie de pénétration indochinoise ». Revue du Pacifique. Paris, 8e année, n^o12, 15 décembre 1929. p. 705-710. [CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] – “แม่น้ำโขงเส้นทางเข้าสู่อินโดจีน”, 15 ธันวาคม 1929. ประเทศฝรั่งเศสเห็นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาแม่น้ำโขงทั้งตอนบน ตอนกลาง และตอนล่างให้เป็นเส้นทางคมนาคมและการค้าทางน้ำ ทั้งนี้เพราะมีเส้นทางรถไฟของสยามเชื่อมจากกรุงเทพฯ มายังพรมแดนเขมรและลาว เป็นคู่แข่งสำคัญผูกขาดการคมนาคมขนส่งในอินโดจีนตอนกลาง จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนเส้นทางการค้าจากสยามมาสู่อินโดจีน

— ARCHIMBAUD Léon : « Le retour au Cambodge d'Angkor et de Battambang ». Revue du Pacifique. 9e année, n^o1, Paris, 15 janvier 1930. p.1-21 [CeDREFT-IP] [Gallica] – “นครวัดและพระตะบองกลับมาเป็นของกัมพูชา”, 15 มกราคม 1930. ผู้เขียนได้ตีพิมพ์จดหมายของพันโท Fernand BERNARD ประธานกรรมการปักปันเขตแดนฝรั่งเศส-สยาม ที่ส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม ข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีน และที่ปรึกษาชาวอเมริกันของรัฐบาลสยาม ระหว่างปี ค.ศ. 1906-1907 เพื่อรายงานการเจรจาต่อรองกับรัฐบาลสยาม ในเรื่องการแลกเปลี่ยนดินแดนกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต รวมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ได้กลายมาเป็นสาระสำคัญของสนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ฉบับวันที่ 23 มีนาคม 1907 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาฉบับที่ถูกต้องและเหมาะสมในสายตาของผู้เขียน

— ARCHIMBAUD Léon : « Le royaume de Siam : Monarchie constitutionnelle ». Revue du Pacifique. T. 2, No 9, 1932. p. 513-517. [ANOM] – “ราชอาณาจักรสยาม: การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ”, 1932.

— Au Siam. N^o114 de Le miroir du monde. 7 mai 1932. – สยาม, 7 พฤษภาคม 1932, วารสารฉบับพิเศษในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 150 ปี.

— BEAUCLAIR Germain : Visions d'Asie. Arthaud, Grenoble, 1935, 187 p. [Extrait CeDREFT-IP (Photocopie et PDF)] [Ste Geneviève] – **เอเชียปริทรรศน์**, 1935. (ศรีลังกา อินเดีย พม่า มาเลเซีย สยาม ปาเซตร้อน บาหลี อินโดจีน ฮองกง) บทที่ 6 : “สยาม” กล่าวถึงความสง่างามของพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม “พระพุทธรูปในเครื่องทรงฤดูหนาว ประดับประดาดงาม สยามยึดมาได้จากการชนะสงครามในประเทศลาว ลาวต้องเผชิญกับการรุกรานของสยามมาโดยตลอด และยุติลงได้ด้วยฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1925” ความสงบเยือกเย็นที่รู้สึกได้จากลักษณะและอิริยาบถของพระพุทธรูปในวัด และการเดินทางไปยังพระราชวังบางปะอิน ที่ระลึกถึง “ความรักอันยิ่งใหญ่” ได้สร้างความประทับใจอย่างมากให้กับผู้แต่ง

— BERNARD Fernand : « Un nouveau traité franco-siamois ». La revue de Paris. 31e année, tome 3, 1er juin 1924. p. 697-709. [CeDREFT-IP (PDF + photocopie)] [Ste Geneviève] – “สนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยามฉบับใหม่”, 1 มิถุนายน 1924. ว่าด้วยสนธิสัญญาฉบับปี ค.ศ. 1925 ซึ่งอยู่ในระหว่างการเจรจา “แน่นอนที่ว่าภารกิจสำคัญคือ การกระชับความสัมพันธ์อันมิตรประเทศระหว่างฝรั่งเศสกับสยามที่เริ่มต้นด้วยดีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1907 แต่เราคงจะไม่บรรลุลวุดตฤประสงค์ดังกล่าวด้วยการลงนามในสนธิสัญญาที่คู่สัญญาต้องยินยอมเสียสละแต่ฝ่ายเดียวโดยไม่ได้รับผลตอบแทนใดๆ สนธิสัญญาที่ทำให้ฝรั่งเศสเกิดความรู้สึกว่าคุณหลอกคงไม่สามารถนำมาใช้ต่อไปได้ เพราะเงื่อนไขประการแรกที่ทำให้สนธิสัญญาเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายก็คือ ความเสมอภาค นอกจากนี้ การคุกคามทางอาวุธอยู่เรื่อยๆ ของสยาม ทำให้เราไม่สามารถใจดีต่อไปได้” (p. 708-709)

— BERNARD Fernand : « Le nouveau traité franco-siamois ». Revue du Pacifique. t.2, n°7, 1925. p. 713-724. [CeDREFT-IP (JPEG)] [ANOM] – “สนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยามฉบับใหม่”, 1925.

— BLANCHARD de LA BROSSE P. : « Évolution politique du Siam ». Europe nouvelle. 1936. – “พัฒนาการทางการเมืองของสยาม”, 1936.

— BOSC Jules : « Les troubles politiques au Siam (octobre-novembre 1933) ». Bulletin de l'Asie française. Juillet-août 1934. p. 206-210. [CeDREFT-IP (JPEG)] [Marine] – “ความยุ่งยากทางการเมืองในสยาม (ตุลาคม-พฤศจิกายน 1933)”, กรกฎาคม-สิงหาคม 1934. บทบาทของอดีตเรลิตังด์ สุเบริเยอร์ประจำประเทศลาว กล่าวถึงกบฏบวรเดชที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1933 ที่มาและสาเหตุที่กบฏครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ บทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงวิกฤตทางการเมือง ปัญหาทางเศรษฐกิจจะลอกใหม่อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งเห็นว่าระบอบการปกครองแบบใหม่ของสยามได้รับการสนับสนุนพอสมควรจากประชาชน กองทัพ และกษัตริย์

— BOUCHERY Edmond : « La situation économique et financière du Siam ». L'économiste européen. 13 décembre 1929, p. 372-373 ; 3 octobre 1930, p. 213-214. [BDIC] – “สถานะทางเศรษฐกิจและการคลังของสยาม”, 13 ธันวาคม 1929 และ 3 ตุลาคม 1930.

— CARLIN R., รองผู้ตรวจการกองทัพอาณานิคม และพีเชย [หรืออาจเป็นน้องเขย] ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร: « Quelques notes sur le Siam ». Revue des troupes coloniales. N°188, 4^e trimestre 1927, p. 301-316 ; N°189, 1er trimestre 1928, p. 40-62 ; N°190, 2^e trimestre 1928, p. 126-142 ; N°191, 3^e trimestre 1928, p. 234-242. [4 textes CeDREFT-IP (photocopie)] [Terre] – “ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับสยาม”, 1927-1928. เริ่มต้นบทความด้วยการแนะนำประวัติศาสตร์สยาม ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ การคมนาคม การปกครอง และพุทธศาสนาอย่างย่อๆ หนึ่งของบทความซึ่งตีพิมพ์ต่อเนื่องกันหลายฉบับเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกองทัพสยาม บางครั้งลงลึกในรายละเอียด เช่น ปัญหาในการควบคุมดูแลกองทัพ หรืออิทธิพลของฝรั่งเศส และบทบาทของมิชชันนารีฝรั่งเศสในสยาม บทความทั้งหมดเรียบเรียงขึ้นภายหลังการพำนักในสยาม ในปี ค.ศ. 1926 ต้นฉบับร่างบทความพร้อมด้วยแผนที่และภาพประกอบยังคงเก็บรักษาอยู่ที่ส่วนประวัติศาสตร์กองทัพบก กระทรวงกลาโหมฝรั่งเศส ในชุดเอกสารเลขที่ 7 N 3344 “ชนชาวสยามโดยเนื้อแท้เป็นชนชาติที่มีจิตใจสงบ ไม่ต่อสู้ และไม่มีความคิดเห็นในเรื่องใดทั้งสิ้น” (p. 53) “ราชอาณาจักรสยามไม่ใช่ว่าจะยินดีต้อนรับชาวยุโรปเข้ามาทำงานในประเทศของตน

การที่ชาวยุโรปเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ได้ ก็ดูจะเป็นเพราะถูกกดดันทางการทูตเสียมากกว่า ดูเหมือนว่าสยามจะตั้งความหวังรอวันที่ข้าราชการชาวยุโรปจะหมดไปจากประเทศของตนเท่านั้น” (ภาค 1 1928, p. 55)

— CHAUVELOT Robert : Visions d'Extrême-Orient. Corée, Chine, Indochine, Siam, Birmanie. Berger-Levrault, Paris, 1928. XII-227 p. [Chapitres sur le Siam, CeDREFT-IP (JPEG)] [Marine (9989 8° 3175, non photocopiable), BNF, EHESS] (p. x-xi) – **ตะวันออกไกลปริทรรศน์ เกาหลี จีน อินโดจีน สยาม พม่า**, 1928. ผู้แต่งเป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาประเทศอาณานิคมและศาสตราจารย์สาขาชาติพันธุ์วิทยาในสถาบันสังคมศาสตร์ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบันทึกการเดินทาง บทที่ 19 จากไซ่ง่อนสู่กรุงเทพฯ (p. 151-156) บทที่ 20 สยาม เมืองแห่งความสุข (p. 157-162) บทที่ 21 กรุงเทพฯ เวนิสตะวันออกไกล (p. 163-168) บทที่ 22 พิธีถวายพระเพลิงเจ้านายในราชวงศ์ (p. 169-177) ในคำนำของหนังสือ ผู้แต่งบันทึกไว้ว่า “[...] ถึงแม้สยามจะเป็นประเทศห่างไกลในเขตร้อน แต่ก็สามารถรักษาเอกราชไว้ได้ ทั้งนี้ก็ด้วยความหวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส ไม่มีอะไรน่ากลัวสำหรับสยาม ประเทศนี้มีชัยภูมิที่เหมาะสม ขนาบข้างด้วยอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อนบ้านทั้งสองที่เป็นทั้งมหาอำนาจและพันธมิตรนี้ ต่างตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่จะปล่อยให้กษัตริย์ของราชอาณาจักรสยามอันเก่าแก่รักษาสถานภาพ “รัฐกันชน” ไว้ให้ได้ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งใดๆ ที่อาจเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ สยามจึงคงความเป็นราชอาณาจักรไว้ได้ โดยไม่ตกเป็นอาณานิคมของใคร ในปัจจุบันภายใต้การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปประเทศของกษัตริย์ที่ปรึกษาสามารถเสนาบดีและนักการทูต ประเทศสยามที่เฉลียวฉลาดและรู้จักปรับตัว ได้ก้าวเข้าสู่ความเจริญและอารยธรรมตามแบบฉบับของยุโรป ความเติบโตทางด้านเกษตรกรรมและการค้า มองเห็นได้ชัดทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด นับตั้งแต่มีการก่อสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อจากอาณาเขตปกครองของสยามตอนใต้สุดของแหลมมลายู ไปยังอาณาเขตปกครองในลาว และฉานซึ่งอยู่เหนือสุด ยิ่งกว่านั้น ประเทศสยาม ซึ่งในสมัยก่อนได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีโรคภัยไข้เจ็บ และไปมาได้ยากในเอเชีย ได้ผันตัวเข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวที่รวดเร็ว สะดวกสบาย ลองคิดดูว่าเราสามารถออกเดินทางจากสิงคโปร์มาถึงกรุงเทพฯ ด้วยขบวนรถไฟที่มีพร้อม ทั้งรถเสบียงและตู้นอน ผ่านป่าที่ที่มีเสียงคำรามของเสือและช้าง โดยใช้เวลาเพียง 48 ชั่วโมงเท่านั้น” (p. x-xi)

— CHORIN Louis A. : « Au pays de l'éléphant blanc ». Bulletin de la Société des Missions Etrangères de Paris, 1928, p. 155-161. [CeDREFT-IP (html)] – “ในดินแดนช้างเผือก”, 1928. บทความของมิชชันนารีคณะมิสซังต่างประเทศกล่าวถึงการพบช้างเผือกในปี ค.ศ. 1927 พิธีสมโภชช้างเผือก ประเพณีที่เกี่ยวข้องและพิธีกรรมต่างๆ มีการตีพิมพ์ต่อเนื่องไปของบทความในชื่อ “สยาม : บันทึกการเดินทาง” ในวารสารชื่อเดียวกัน ฉบับปี ค.ศ. 1929 (p. 532-540) และบันทึกเรื่องราวการเดินทางไปยังอินโดจีนฝรั่งเศสของผู้เขียน (p. 590-597)

— CHORIN Louis : « Bangkok. Une intéressante découverte au Siam. ». Bulletin de la Société des Missions Etrangères de Paris. N° 100, Avril 1930, p. 196-199. [CeDREFT-IP (JPEG)] – “กรุงเทพฯ: การค้นพบที่น่าสนใจในสยาม”, เมษายน 1930. รายละเอียดเกี่ยวกับโบราณวัตถุที่มีอายุอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1660 และเพิ่งค้นพบใหม่ตามคำบอกเล่าของยอร์ช เซเดส์

— CHORIN Louis : « Douze heures de jour dans la capitale du Siam ». Missions Catholiques. N° 3151, 1er février 1932, p. 54-57. [CeDREFT-IP (copie et JPEG)] [MEP, Gallica] – “กลางวัน 12 ชั่วโมงในเมืองหลวงของสยาม”, 1 กุมภาพันธ์ 1932. ชีวิตประจำวันในกรุงเทพฯ ภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ภาพพระบรมมหาราชวัง และการแสดงละครเรื่องโจนออฟอาร์ค โดยคณะภคินีออร์สูลิน สำหรับภาพพระบรมฉายาลักษณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้มีการตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งหนึ่งในนิตยสาร La Croix ฉบับวันที่ 25 มิถุนายน 1932

— CHORIN Louis : « Douze heures de nuit dans la capitale du Siam ». Missions Catholiques. N° 3157, 1er mai 1932, p. 202-208. [CeDREFT-IP (copie et JPEG)] [MEP, Gallica] – “กลางคืน 12 ชั่วโมงในเมืองหลวงของสยาม”, 1 พฤษภาคม 1932. ภาพวัดอรุณราชวราราม พิษณุโลก และหมู่บ้านในภาคเหนือ

— CHORIN Louis : « La nouvelle constitution ». Bulletin de la Société des Missions Etrangères de Paris. Mars 1933, p. 173-179. [CeDREFT-IP (word)] – “รัฐธรรมนูญฉบับใหม่”, มีนาคม 1933. เรื่องราวการรัฐประหารที่เกิดขึ้นในสยาม การเตรียมการ บทบาทสำคัญในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ และผลกระทบที่ตามมาของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

— CLAUZEL Ghislain : « Impressions de Siam ». Revue des sciences politiques. LIV, Janvier-mars 1931, p. 199-223 [CeDREFT (PDF)] [Marine (introuvable); Gallica] – “สิ่งที่ได้พบเห็นในสยาม”, มกราคม-มีนาคม 1931. ผู้เขียนให้ข้อมูลทั่วไปที่ได้จากสิ่งที่พบเห็นในสยาม โดยให้ความสำคัญกับการปฏิรูปประเทศ “เหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้สยามสามารถปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขของโลกสมัยใหม่ได้อย่างสงบเรียบร้อย โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ความเป็นไทย ก็เพราะคนไทยมีใจสงบและเบิกบาน มองโลกในแง่ดี ซึ่งเป็นลักษณะที่เห็นได้โดยทั่วไปทั้งในสถานที่ท่องเที่ยว ในขนบธรรมเนียมประเพณี และการดำเนินชีวิตของผู้คน” “เราสามารถพูดอย่างตรงไปตรงมาได้ว่า สยามสามารถต่อสู้กับความอยากรได้ใคร่ดีของยุโรปด้วยสติปัญญา ความอดกลั้น จนประสบความสำเร็จในที่สุด จะยอมแพ้ก็ต่อเมื่อเห็นว่าการต่อสู้ขัดขืนอาจนำหายนะมาสู่ประเทศเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบัน สยามจึงมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ มีอิสระทางเศรษฐกิจ มีความน่าเชื่อถือสูงในตลาดโลก มีสิทธิพิพากษาคดีชาวต่างชาติที่เกิดขึ้นในประเทศของตน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับชาติมหาอำนาจอื่นๆ ในโลก” (p. 216)

— CEDÈS George : « Le Musée national de Bangkok ». Extrême-Asie. Revue indochinoise illustrée. 17, 1927. p. 171-184. [CeDREFT-IP (PDF)] [Docufranc] – “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ”, 1927. รายละเอียดเกี่ยวกับพระราชวังซึ่งใช้เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ หอจัดแสดงศิลปวัตถุ ประวัติความเป็นมา และคำอธิบายเกี่ยวกับวัตถุที่นำมาจัดแสดง รวมทั้งภาพประกอบ

— CEDÈS George (?) : « Siam-Relations politiques avec l'Indochine. Cérémonies royales. Création de l'Institut royal de littérature, d'archéologie et des beaux-arts. Bibliothèque nationale. Musée. Service archéologique. Sukhodaya, Vat Sri Jum. Péninsule malaise. Dong Sri Mahâbodhi, Prachin. Législation relative aux antiquités. Siam Society. Publication d'une nouvelle édition du Tripitaka ». BEFEO. XXVII, 1927. p. 492-504. [CeDREFT-IP (photocopie)] [EFEO] – “สยาม-ความสัมพันธ์ทางการเมืองกับอินโดจีน พระราชพิธีต่างๆ การก่อตั้งราชบัณฑิตยสถาน สาขาวรรณกรรม โบราณคดี และจิตรกรรม หอสมุดแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์ แผนกโบราณคดี วัดศรีชุม สุโขทัย คาบสมุทรมลายู ดงศรีมหาโพธิ์

ปราจีนบุรี กฎหมายเกี่ยวกับโบราณวัตถุ สยามสมาคม การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับใหม่”, 1927. บันทึก
ราชการเกี่ยวกับการจัดตั้งกรมศิลปากร

— COSTET Robert : Siam-Laos. Histoire de la mission. Études des missions étrangères, études et
documents N°17, Églises d’Asie, série histoire, Paris, 2002. 445 p. – **สยาม-ลาว ประวัติการเผยแผ่
คริสต์ศาสนา**, 2002. เรียบเรียงโดยบาทหลวงคณะมิสซังต่างประเทศ มีหลายบทที่เกี่ยวกับสยาม อาทิ บทที่
30 คณะมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิกลงทุนในการก่อตั้งสถานศึกษา (p. 391-418) บทที่ 31 แผนกิจการทาง
ทหารและการประทุษร้ายนักบวชในศาสนาคริสต์ (p. 419-441)

— de CROIZET Fabienne : Escales autour du monde. Afrique du Sud, Australie, Java, Bali, Sumatra,
Siam, Pénang, Océanie, Amérique centrale, Cuba. Société d’éditions géographiques, maritimes et
coloniales, Paris, 1936. 249 p. [Extrait CeDREFT-IP (photocopie et PDF)] [BNF] – **ท่องโลก
แอฟริกาใต้ ออสเตรเลีย ซวา บาห์ลี สุมาตรา สยาม ปีนัง โอเชียเนีย อเมริกากลาง คิวบา**, 1936.
บทความเรื่อง “สยาม ปีนัง” (p. 98-129) เล่าเรื่องราวการเดินทาง 1 สัปดาห์ในกรุงเทพฯ ช่วงเดือนธันวาคม
ค.ศ. 1934 ของนักเดินทางสตรีที่มีพฤติกรรม และมุมมองค่อนข้างแปลก ยึดติดกับความสะอาดสบาย แต่ใน
ขณะเดียวกันก็อยากเห็นสิ่งต่างๆ ผู้แต่งบรรยายความแออัดของฝูงชนที่สถานีรถไฟกรุงเทพฯ บริการหรรษาของ
โรงแรมโอเรียนเต็ล การเที่ยวชมกรุงเทพฯ โดยผู้นำทางและคนขับรถชาวมาเลย์ เหตุการณ์นำขึ้นต้นที่โรงละคร
ชมวัดและพระบรมมหาราชวัง ช้างเผือก ความโหดร้ายทารุณของกีฬากัดปลา ล้าคลองที่มีชีวิตชีวา รวมไปถึง
ชีวิตที่อับเฉาของสนมฝ่ายใน และบรรยากาศที่เงียบเหงาในบางย่านของกรุงเทพฯ หลังการเนรเทศเจ้านายใน
ราชวงศ์ ความหวาดกลัวต่อการก่อเหตุรุนแรงทางการเมือง ความไม่เป็นที่นิยมของกษัตริย์ ฯลฯ

— CUCHEROUSSET Henri : Quelques informations sur le Siam. Éditions de l’éveil économique,
Hanoi, 1925. 124 p. + cartes + photographies. [CeDREFT (original), CÉHT (microfilm)] [EFEO.
INALCO, GUIM, ANOM] – **ความรู้บางประการเกี่ยวกับประเทศสยาม**, 1925. ภาพกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ.
1925 ก่อนการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการปฏิรูปประเทศ ผู้แต่งเป็น
บรรณาธิการวารสาร *Éveil économique de l’Indochine* บทที่ 1 ว่าด้วยสภาพภูมิศาสตร์ บทที่ 2 สัตว์และ
พรรณพืช บทที่ 3 ภูมิอากาศและอุตุนิยมวิทยา บทที่ 4 ชาติพันธุ์ของชาวสยาม บทที่ 5 ประวัติศาสตร์ บทที่ 6
ประชากร บทที่ 7 พุทธศาสนาในสยาม บทที่ 8 กรุงเทพฯ บทที่ 9 พระราชกรณียกิจสำคัญ: การจัดตั้งกอง
ลูกเสือเพื่อฝึกเยาวชนไทย บทที่ 10 การศึกษา บทที่ 11 สถาบันและสมาคมสำคัญๆ ทางด้านการศึกษา บทที่
12 สภากาชาดไทย บทที่ 13 การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในสยาม บทที่ 14 ผลงานด้านกฎหมาย บทที่ 15
จิตรกรรมไทย บทที่ 16 พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ บทที่ 17 การปลูกข้าวและอุตสาหกรรมเกี่ยวกับข้าว บท
ที่ 18 ป่าไม้และการดูแลรักษาป่า บทที่ 19 ระบบชลประทาน บทที่ 20 ถนน บทที่ 21 รถไฟ บทที่ 22 คอคอด
กระ ซ้อเสนอของฝรั่งเศส บทที่ 23 อุตสาหกรรมเหมืองแร่ บทที่ 24 ท่าเรือกรุงเทพฯ บทที่ 25 กองทัพบก
กองทัพเรือ กองทัพอากาศ บทที่ 26 การคลัง ชั่ง ตวง วัด บทที่ 27 การพัฒนาประเทศในช่วง 20 ปี บทที่ 28
บรรณานุกรม บทที่ 29 สนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยามฉบับใหม่ แผนที่กรุงเทพฯ แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคม
ระหว่างยุโรปกับอินโดจีน แผนที่คาบสมุทรอินโดจีนตอนกลาง

— Département des traités et du droit, Ministère des Affaires étrangères, République démocratique
populaire lao : Recueil des traités franco-siamois délimitant la frontière de l’Indochine et du Siam
(lao-thaï), 1886-1946. Mars 1996. 416 p. [Extraits CeDREFT-IP (photocopie), CÉHT] – **ประชุม**

สนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ว่าด้วยเขตแดนอินโดจีนและสยาม (ลาว-ไทย), 1886-1946. เอกสารของกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เอกสารเขียนเป็นภาษาลาวและภาษาฝรั่งเศส ฉบับภาษาฝรั่งเศส ว่าด้วยสนธิสัญญาฉบับวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 1925 ตีพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาของฝรั่งเศส (*Journal officiel*) วันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1926 (p. 302-318) รวมทั้งข้อตกลงว่าด้วยความสัมพันธ์บางประการระหว่างสยามและอินโดจีน ลงนามที่กรุงเทพฯ วันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926 (p. 319-326) และจดหมายติดต่อกันในหน่วยงาน (p. 327-330)

— « Développement économique du Laos siamois ». *Bulletin économique de l'Indochine*. Hanoi-Haiphong, 1929, p. 41-42 et p. 253. [CeDREFT-IP (photocopie)] [CIRAD] – “พัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจของลาวที่อยู่ในความปกครองของไทย (อีสาน)”, 1929. การก่อสร้างเส้นทางรถไฟและแนวทางในการพัฒนาประเทศ “สำหรับพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจการค้า ซึ่งเป็นผลจากการก่อสร้างเส้นทางรถไฟนั้น เป็นที่น่าเสียดายว่าฝรั่งเศสเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก สินค้าฝรั่งเศส ถึงแม้จะเป็นที่นิยม แต่ก็มักมีราคาแพงเกินไปหรือมีฉะนั้น ก็เพราะบางไม่สะดวกในการขนส่ง” (p. 42)

— DHANI NIVAT (พระองค์เจ้า) : « La cérémonie de couronnement au Siam ». *Extrême-Orient. Revue indochinoise illustrée*. n°13 (numéro spécial), Juillet 1927. p. 3-16. [Extrait CeDREFT-IP (PDF) ; SS] [Docufranc] – “พระราชพิธีบรมราชาภิเษก”, กรกฎาคม 1927. ที่มาของพระราชพิธี คำบรรยายพิธีกรรม เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ มีความเป็นไปได้ที่ นาย Jean BURNAY จะเป็นผู้แปลเอกสารชิ้นนี้จากต้นฉบับภาษาไทย

— DUVERNE Gustave : *Sur les routes du monde*. P. Fournié et Cie, Paris, 1932, 259 p. [CeDREFT-IP (PDF + photocopie)] [Ste Geneviève] – **เส้นทางรอบโลก**, 1932. รายงานประจำวันในการสำรวจเส้นทางปารีส-ฮานอย-ไซ่ง่อน (p. 219-231) ระหว่างการเดินทางผ่านสยามทางรถยนต์ ผู้แต่งได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ได้มีโอกาสรู้จักกรุงเทพฯ ในด้านต่างๆ อาทิ การแสดงมหรสพในพิธีบำเพ็ญกุศลศพ วัด ช้างเผือก ฯลฯ นอกจากนี้ ยังเล่าประสบการณ์การพักผ่อนในตึกร้างซึ่งเคยเป็นที่ทำการของผู้ช่วยกงสุลฝรั่งเศสที่โคราช และเรื่องราวการเดินทางทुरกันดารในป่าใหญ่

— « Essai du leunaphos à Sathorn Road, Bang-Kok ». *Bulletin économique de l'Indochine*. Hanoi-Haiphong, 1931, p. 131-136. [CeDREFT-IP (Photocopie)] [CIRAD] – “การทดลองใช้ปุ๋ยที่ถนนสาทร”. การทดลองใช้ปุ๋ยในนาข้าวบริเวณถนนสาทร

— « Extrait du rapport de la division vétérinaire au Siam (ministère du Commerce et des communications) pour la période B.E. 2468 à B.E. 2473 (1924-1929), Bangkok, 4 ans, avril 1931 ». LE LOUËT G., trad. *Bulletin économique de l'Indochine*. Hanoi-Haiphong, 1931, p. 961-967. [CeDREFT-IP (Photocopie)] [CIRAD] – “รายงานกรมปศุสัตว์สยาม (กระทรวงการพาณิชย์และคมนาคม) ระหว่างปี พ.ศ. 2468-2473 (1924-1929), กรุงเทพฯ, 4 ปี, เมษายน 1931”. แปลโดยนาย G. LOUËT ใน *Bulletin économique de l'Indochine* ว่าด้วยการระบาดของอหิวาตกโรคในปศุสัตว์ สถิติเกี่ยวกับปศุสัตว์และการส่งออก

— FORAN W. Robert : *La vie en Malaisie, Singapour, Malacca, Bangkok, Sumatra, Java, Bali, etc.* Collection d'études de documents et de témoignages pour servir à l'histoire de notre temps, Payot,

Paris, 1936. 292 p. + 16 pl. photographies n.b. [GUIM, Marine] – **ชีวิตในมาเลเซีย สิงคโปร์ มะละกา กรุงเทพฯ สุมาตรา ซวา บาห์ลี ฯลฯ**, ชุดเอกสารและประสบการณ์เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมสมัย.

— GROSSIN Pierre : « Au Siam ». Le colon français. n°1, Novembre 1933. [Marine] – “สยาม”, พฤศจิกายน 1923

— GROSSIN Pierre : Au Siam. Le colon français, Haiphong, 1933. 120 p. [CeDREFT (original)] [INALCO] – **สยาม**, ฉบับตีพิมพ์, โดยรวมบทความเรื่อง “สยาม” ที่ตีพิมพ์ก่อนหน้านี้เข้าไว้ด้วยกัน, ผู้แต่งตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเหตุการณ์การเมืองและการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามในปี พ.ศ. 2475 (1932) รวมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของประเทศในช่วงวิกฤต จนถึงปลายปี ค.ศ. 1933 โดยที่ผู้แต่งเชื่อว่า ข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ไม่ใคร่มีการกล่าวถึงในหน้าหนังสือพิมพ์ทั่วไป (p. 48) นอกจากนี้ ยังให้ความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเติบโตของลัทธิคอมมิวนิสต์ในสยาม

— de GUÉBRIANT Jean-Baptiste : Nos missionnaires d'Extrême-Orient. Une visite aux Evêques et Prêtres de la Société des Missions étrangères de Paris. Missions étrangères de Paris, Paris, s.d. [ca. 1933] [BNF] – **มิชชันนารีของเราในตะวันออกไกล การเดินทางมาเยี่ยมสังฆราชและบาทหลวงของคณะมิชชันต่างประเทศแห่งกรุงปารีส**, 1933. ช่วงพำนักในสยามระหว่างวันที่ 8 ถึง 14 ธันวาคม 1931 บทที่ 6 ว่าด้วย “สยาม” เชียงใหม่ อโยธยา กรุงเทพฯ พร้อมด้วยแผนที่และภาพประกอบ

— Haute Commission permanente franco-siamoise de délimitation du Mékong : Tracé de la frontière franco-siamoise du Mékong. Carte. s.l. 1929-1931. 1/ 25 000 [BNF] – **แผนที่กำหนดเขตแดนฝรั่งเศส-สยามในลุ่มน้ำโขง**, 1929-1931.

— Haute Commission permanente franco-siamoise de délimitation du Mékong : Tracé approximatif de la frontière franco-siamoise du Mékong. Carte. s.l.n.d. [ca. 1932] 1/25 000. – **ร่างแผนที่กำหนดเขตแดนฝรั่งเศส-สยามในลุ่มน้ำโขง**, ม.ป.ป., ม.ป.ส.

— HUMBOURG Pierre : Chang. Le roman de la jungle siamoise illustré d'après le film 'Paramount'. Gallimard, coll. Cinéma Romanesque, Paris, s.d. [1928], 96 p. [CeDREFT-IP (Photocopie et PDF)] [INALCO et BNF (impression microfiche)] – **ช้าง นวนิยายผจญภัยในป่าดงดิบสยาม จากภาพยนตร์ของบริษัทพาราเมาท์**, 1928. วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในภาคเหนือของสยามซึ่งสามารถใช้ชีวิตร่วมกับสัตว์ป่าได้อย่างผสมกลมกลืน เรียบเรียงจากบทภาพยนตร์สารคดีของบริษัทพาราเมาท์ ถ่ายทำในป่าแถบจังหวัดน่าน ระหว่างปี ค.ศ. 1925-1926 นาย Paul MORAND ราชบัณฑิตฝรั่งเศส ผู้เขียนคำนำ ได้กล่าวยกย่องความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ในสยาม นาย Paul MORAND ได้มีโอกาสพบผู้อำนวยการภาพยนตร์และคณะผู้ถ่ายทำทั้งที่สยามและสหรัฐอเมริกา และได้สดุดีภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวว่าเป็น “สวรรค์บนดินชิ้นสุดท้าย” พร้อมภาพประกอบจากภาพยนตร์หรืออาจเป็นภาพจากการถ่ายทำ

— HURLIMANN Martin : Ceylan et l'Indochine : Architecture, paysages, scènes populaires. Librairie des Arts Décoratifs-A. Calavas, Paris, 1930, 288 p. [CeDREFT-IP (JPEG)] [INALCO] – **ศรีลังกาและอินโดจีน : สถาปัตยกรรม ภูมิประเทศ และวิถีชีวิต**, 1930. สมุดภาพเกี่ยวกับลังกาและอินโดจีน ภาพเกี่ยวกับสยาม และภาพโบราณสถานก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์ จำนวน 48 ภาพ โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือและภาคกลาง พร้อมคำอธิบายประกอบภาพ

— JOÜON des LONGRAIS F. : Extrême-Asie (De Yokohama à Singapore). Éd. Pierre Roger, Paris, 1927. 343 p. [Extrait CeDREFT-IP (Photocopie et PDF)] [Ste Geneviève] – **เอเชียตะวันออกเฉียง** (จากโยโกฮามาถึงสิงคโปร์), 1927. มีบางบทที่เกี่ยวกับสยาม อาทิ บทที่ 7 ว่าด้วย “การท่องเที่ยวในสยาม” (p. 203-207) ผู้แต่งเห็นว่ามีอุปสรรคอย่างยิ่งยวดที่ฝรั่งเศสจะต้องเร่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างอินโดจีนกับสยาม เพื่อมิให้นครวัดต้องอยู่นอกเส้นทางการท่องเที่ยวอีกต่อไป และเพื่อป้องกันการแผ่ขยายอิทธิพลของอังกฤษและสยามในพื้นที่ชายแดน รวมทั้งยับยั้งระยะทางการติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับฮานอย บทที่ 8 ว่าด้วย “สี่ส้นและกลิ่นอายของสยาม” (p. 249-276) ผู้แต่งบรรยายความงดงามและสี่ส้นของวัดวาอารามในกรุงเทพฯ รวมทั้งการดำเนินชีวิตของผู้คน ความแตกต่างระหว่างพิธีศพบุคคลสำคัญกับชาวบ้านธรรมดาที่วัดสระเกศ ชีวิต “ครึ่งบกครึ่งน้ำ” ของชาวบ้านสองฝั่งคลอง ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “เวนิสชนบท” มหรสพและการเล่นพื้นบ้าน ข้อสังเกตเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย ความเป็นผู้ดีโดยเนื้อแท้ของชาวสยาม ความภาคภูมิใจในเอกราชและเกียรติภูมิของประเทศ อิทธิพลจีนในสังคมไทย ความสำคัญของอังกฤษที่มีมากกว่าฝรั่งเศสในสยาม ผู้แต่งแสดงความกังวลอีกครั้งในเรื่องการก่อสร้างทางรถไฟไปยังชายแดนอินโดจีนที่ฝรั่งเศสควรจะได้ทำก่อนสยาม แต่กลับไม่ได้ทำ ต้องปล่อยให้กัมพูชาและลาว “รอท่อน้ำเลี้ยง” ต่อไป นอกจากนี้ ยังชี้ให้เห็นสถานภาพที่เปราะบางของฝรั่งเศสในสยาม เพราะแม้แต่ชื่อเสียงทางด้านปรัชญาและวัฒนธรรมซึ่งเคยเป็นจุดแข็งของฝรั่งเศส ก็ถูกคุกคามด้วยกระแสบริโภคนิยม และอิทธิพลของคู่แข่งอย่างพวกบาทหลวงนิกายเพรสไบทีเรียน มีภาพประกอบ

— KANDAOUROFF M.-P. : « Les chemins de fer du Siam ». Mémoires de la Société des ingénieurs civils de France. N°3-4, Mars-avril 1933. p. 424-457 [CeDREFT-IP (Photocopie et PDF)] [Ste Geneviève] – “เส้นทางรถไฟในสยาม”, 1933. ข้อมูลเกี่ยวกับการตัดเส้นทางรถไฟสายใหม่ วัสดุอุปกรณ์ การขนส่งสินค้า บุคลากร การเงิน ฯลฯ

— KERVIL Jean : « L'éléphant blanc cherche un cornac ». Frontières. Revue de politique étrangère. N°30, 10 novembre 1935. p. 469-479 [CeDREFT-IP (JPEG)] [BDIC] – “ช้างเผือกแสวงหาควาญช้าง”, 10 พฤศจิกายน 1935. ผู้เขียนสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองของสยาม ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 เพื่ออธิบายที่มาและสาเหตุในการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้ความเห็นว่า “พัฒนาการทางการเมืองของสยามตั้งต้นช้าเกินไป และเมื่อถึงคราวดำเนินการก็เร็วเกินไป ด้วยเหตุนี้ในระยะหลัง จึงขาดเสถียรภาพทางการเมือง และในช่วงที่รัฐบาลขาดสมรรถภาพในการปกครองประเทศถึงสองครั้งนี่เองที่ทำให้ประเทศต้องตกอยู่ใต้อำนาจของผู้หน้าที่เป็นเผด็จการคนแรกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

— de KEYSER Edouard : Le grand péril de la France missionnaire. Jules Tallandier, Paris, 1930. 222 p. [Extraits CeDREFT-IP (PDF + photocopies)] [SteGeneviève] – **อันตรายครั้งสำคัญของฝรั่งเศสในการเผยแผ่ศาสนา**, 1930. บทตัดตอน ผู้แต่งแสดงความกังวลที่ได้เห็นความเสื่อมถอยของฝรั่งเศสในสยาม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับภารกิจทางด้านศาสนา บทที่ 33 “สยาม” (p. 191-192) และบทที่ 37 “กรุงเทพฯ ช่วยด้วย!” (p. 203-208) นอกจากนี้ยังมีข้อความบางช่วงที่กล่าวถึงโรงเรียนอัสสัมชัญ (p. 44) และสมาคมฝรั่งเศส (p. 68)

— de KEYSER Edouard : « Au Siam, on vit sur l'eau ». Sciences et voyages. N°631, 1er octobre 1931. – “ชาวสยามกับชีวิตในน้ำ”, 1 ตุลาคม 1931.